

Frivaldszky János

BEPILLANTÁS KRÚDY GYULA MŰHELYÉBE

Évtizedek óta gyűjtöm a nem túl gyakori, és eléggé jellegzetes családnevünkre vonatkozó adatokat. Még a hetvenes években felhívta ezért valaki figyelmemet Krúdy Gyula Százestendős emberek uccája című, 1931-ben megjelent novellájára.

Ennek hőse ugyan nem Frivaldszky, hanem Frivalszki; Óbudán a Mókus utca tájékán lakott, egy olyan „uccában”, ahol csupa igen öregember élt. A százestendős anyókák itt „borért mennek, mégpedig Frivalszkinak, azokra a helyekre, ahol jó és olcsó bort mérnek.”

„Ki volt ez a Frivalszki, aki még vénségükre is borért küldözte az asszonyokat? (...) Katona volt fiatal korában. (...) Megjelent Óbudán és megalakította az első hadastyán egyletet. Akkoriban bajuszpedrőért küldözte az asszonyokat. (...) Frivalszki csak ült a hadastyán egyletben, mint egy bálvány, és várta a bajuszpedrős asszonyokat.” Később takarékosagra intette őket. „A takarékoságról azelőtt is tudtak Óbudán, mielőtt Frivalszki kinyitotta volna ott sokbeszédű száját,” tettek félre azelőtt is pénzt. Ő azonban éppen ezekre az „elrejtett pénzekre vetette ki hálóját (...) amíg megtakarított pénzüket összeszedegette” az asszonyoknak, rávéve őket, hogy eldugott pénzeiket belé fektessék. Eredménnyel is járt, végül „szépen meghasasodott.”

„A száz elfogytával Frivalszki az egészségére kezdett ügyelni.” Válogatott ételeket készített az asszonyokkal. „Csak addig ember az ember, amíg egészsége van – hirdette Frivalszki. (...) Tanuljatok meg kenni, masszírozni, ápolni, hogy élhessek még egy darabig.” Efféle dolgokat lehetett megtudni erről a Frivalszkiról.¹

Rögtön felvetődött bennem az a kérdés, hogy ennek a meseszerű című, álmvilágbeli írásnak a nőbolond-nőcsábász hőse egyáltalán létezett-e, illetve ha igen, ki is lehetett valójában? Valahonnan megszereztem – talán a telefonkönyvből – az író lányának, Krúdy Zsuzsának a címét, és írtam neki az ügyben. A következő lapot kaptam válaszul:

„Kedves Frivaldszky János, válaszolva levelére, sajnos nem tudom, hogy ismerte-e apám Frivaldszky nevű hősét. Annyi azonban biztos, hogy életrajzi jellegű írásaiban valódi nevet használt, a témáit az életből és nem a fellegekből vette.

¹ KRÚDY GYULA: Százestendős emberek uccája. Mai Nap 1931. II. 6. (In: Pest-Budai séták, Bp. 1958)

A napokban megjelent Gordonkázás c. kötete is ezt igazolja.

1979. jan. Szíves köszöntéssel Krúdy Zsuzsa

A válasz ugyan az aktuális irodalompolitikai realizmus szemszögéből teljesen korrekt volt, ám szöges ellentmondásba került azzal a közben számomra ismertté vált ténnyel, hogy a Hadtörténeti Levéltárban nyilvántartott honvédegyletekben ilyen nevű személynek semmi nyoma sincsen, sőt, mi több, óbudai egyesület egyáltalán nem is létezett.

Lássuk tehát a Gordonkázást! Ennek egy, már eredetileg is posztumusz írásából azt tudtam meg, hogy az író 1896-ban került Budapestre, akinek nagyapja ez időben a Soroksári út végén lévő Honvédmenház parancsnoka volt. 1848-ban honvédkapitányként a „komáromi sáncokon a menyecskéket táncoltatta, amikor a német ágyúzott.” Unokájának egyszer mesélt egy bizonyos Frivaldszkyról, aki honvédbajtársa volt Komáromban, 1848-49-ben. El is mentek együtt a házhoz, ahol a belvárosban annak idején ez a Frivaldszky lakott, ám itt azt a felvilágosítást kapták, hogy az illető a hatvanas években ismeretlen helyre költözött. Még azt is elmondja Krúdy, hogy a honvédmenház öreg parancsnoka szívesen használta azt a gyógy módot, hogy kenőasszonyokkal kenegettette magát.²

Ebben az önéletrajzi írásban szereplő Frivaldszkyt könnyen azonosítani tudtam. Az illető unokatestvére volt Frivaldszky János (1822-1895) természettudós-akadémikusnak, Frivaldszky Istvánnak hívták, 1811-ben született Rajecen, Léván járta ki a gimnáziumot. 1848-ban szedőként dolgozott a Trattner-Károlyi nyomdánál, amely Pest második legnagyobb nyomdája volt 20 szedővel és 4 nyom-tatóval. 1848 áprilisában a társaival közösen beadványt szerkesztettek a munkáltatókhoz. Ott volt 1848. május 13-án az első magyarországi kollektív szerződés aláírói közt is. 1848. május 19-én nyomdájának munkásait másodmagával képviselte a bérkövetelésekkel kapcsolatos egyeztető tárgyaláson, amelyen öt pesti nyomda 2-2 képviselője vett részt. Táncsics Mihály fordította le kérelmüket németből magyarra. Segélypénztárt állítottak fel. Ezzel vette kezdetét a munkásmozgalom Magyarországon.³ További sorsáról azonban nem tudtam semmit, csak ami a Gordonkázásban áll róla.

Viszont az is nyilvánvaló lett a számomra, hogy a novellabeli százesztendő Frivaldszkiban Krúdy tulajdonképpen saját nagyapját mintázza meg (diszkrécióból, vagy krúdys idegen alakba öltözésből?), őt egy teljesen képzeletbeli, óbudai színhelyre helyezve. Már a Frivaldszky helyett Frivaldszkinak írt név is mintegy álruhaként szolgál. Egy másik Krúdy

² KRÚDY GYULA: *Gordonkázás*. Szépirodalmi. 1978. 59, 115-121.

³ Mérei Gyula: *Munkásmozgalmak 1848-49-ben* Bp. 1948. I. 200. és kk.; Végh Oszkár: *Nyomdászat Magyarországon*. Bp. 1976.

kötetből még az is kiderül, hogy a Krúdy nagyapa nem Óbudán ugyan, de Szabolcsban valóban alapított egy hadastyán egyesületet, amelynek dicsőségét százesztendősi főhősére az író szintén átruházta.⁴

Ugyanebben a kötetben található még az 1925-ben publikált Zubovics Fedor, aki Pesten is oroszlanokra vadászott című írása is. Ebben előfordul egy másik Frivaldszky, éspedig a Múzeum körúton lévő Fiume kávéház törzsközönségében. Érdemes a szövegből kissé bővebben idézni:

„Utolsó hajtásai voltak ők annak az ábrándos, tizenkilencedik magyar századnak: a nyugtalan és minden hősiességre és bolondságokra kapható magyar uraknak, akik éppen úgy örömeiket lelik vala a virtuskodásban, mint a mulatozásban. A kard mindig fényesre fenve a kezükben, a pisztoly védelemre felporozva, és a lélek és a szív nem ismeri a megrettenést, ha tréfából, a maguk vagy barátaik mulatságára halálos játékokat kell véghez vinniök... Az ország legkülönbözőbb vidékeiről gyülekeznek össze a hajdani Fiume kávéházban (...) És ezekben a hangokban még évtized múltával is fel lehetett ismerni azoknak a vidékeknek a különböző tájszólásait, amely vidékről a gavallérok Pestre hozták virtusaikat, hogy itt darab időre felfordítsák a várost. (...)

Aki majd a kávéházak városának kávéházi történetét alaposan megírja: a Korona, Vadászkiút kávéházak után leghosszabban a régi Fiume kávéház mellett andaloghat: itt fordult meg mindenki, aki valamit számított a régi Pesten, (...) a lovagiaskodó felek többnyire ide utaztak segédek keresni tervezett véres párviadalaikhoz. (...)

Néha úgy tűnik föl a dolog, hogy a Fiume kávéház annak a negyvennyolcadiki Pilvax kávéháznak a nyomdokaiba akar lépni a közvélemény irányításával: sajnos, nem látjuk semerre a Közvélemény asztalánál Petőfi Sándort vagy Jókai Móricot; néha az éjszakai órában a Kalap utcai szerkesztőségéből, Rákosi Jenő lapjától idejön Tóth Béla, hogy hibás beszédmodorral ugyan, de maró szatírával mondja el megjegyzéseit Sipulusznak. (...)

Csak úgy találomra mondok még néhány nevet, amelyet a régi Pesten mindenki ismert, akinek valami köze volt a gavallérsághoz, az úri élethez és társasághoz. Itt lehetett feltalálni valamelyik asztalnál.” A nem túl hosszú névsorban felbukkan megint a – helyesen írt – Frivaldszky név.⁵

Ez a Frivaldszky is létezett, s nem volt más, mint Frivaldszky András nevű nagybátyám. Besztercebányán járta ki a főgimnáziumot, apja – nagy-

⁴ Krúdy Gyula: Az utolsó negyvennyolcas honvéd. (In: Régi pesti históriák. Magvető, 1967. 287.)

⁵ Krúdy Gyula: Zubovics Fedor, aki Pesten is oroszlanokra vadászott. 1925. (In: Régi pesti históriák Magvető, 1967. 356-367.)

apám – Jászapátiban volt ügyvéd. 1911-ben, érettségi után beiratkozott a Budapesti Kereskedelmi Akadémiára, amit 1914. szeptemberben végzett el. Az Akadémián felfigyelt rá Füst Milán, aki ott közgazdaságtant tanított. Egy 1914. elejéről való naplóbejegyzése ugyanis így szól: „Különös előkelőség és okosság: Frivaldszki.”⁶ Bankhivatalnok lett, a világháborúból főhadnagyként szerelt le, majd az egyik bank titkáráként dolgozott, ami nem volt veszélytelen munkakör. Az igen kényes személyzeti ügyekkel ugyanis ő foglalkozott. A létszámleépítések pedig nagy érzelmi viharokkal jártak. Az elbocsájtottak sokszor személyesen rajta akartak elégtételt venni érte. Egy, a bankból általa kiutasított férfi ki is hívta őt pár-bajra. Több más „becsületbeli” ügye is volt.

1923-ban az egyik elbocsátott hivatalnok, egy hivatásos katonatiszt is párbajra hívta ki, ám a banktitkárnak – miután hivatalos ügyben járt el – nem kellett elégtételt adnia. Erre a banktisztviselőként be nem vált fiatal katonatiszt az utcán bosszúból megtámadta, majd agyonlőtte. Ezt az ügyet a korabeli lapok heteken át tárgyalták. „Nagy intelligenciájú és kiváló tisztviselő... jó modorú és finom ember volt”, „általánosan kedvelt és népszerű, hozzá régi és lelkiismeretes hivatalnok” – jellemezték az áldozatot. A felkavaró esetről vezércikkeket írtak. „A megdöbbentő esetnek a szomorú tanúsága az, hogy ma Budapesten – rendőrségi megállapítás szerint – valóságos lovagiasági téboly uralkodik. (...) Ma mindenki, jogos és jogosulatlan revolvert hord.” A történet annyira ismert volt Budapesten, hogy egy képes újság minden magyarázat nélkül közölte a két fél arcképét.⁷

Nagybátyám jászsági „tájszólása” bizonyára hallható volt a Fiume kávéház hangzavarában, hiszen nem messze lakott tőle, s a Krúdy által elmondottak nagyon összevágtnak az általam ismert eseményekkel. Sőt, az volt a benyomásom, hogy a hat évvel később (1931-ben) írt novellában szereplő Krúdy nagyapja „százestendős” Frivaldszkivá változásához némileg hozzájárult e másik Frivaldszky alakja is.

Krúdynál találtam még egy harmadik adatot is; egy, a hadastyán-Frivaldszkihoz hasonlóan álmvilágbeli „Frivaldszky hírlapírót”, „aki a legnagyobb cilindert viselte Bécsben,” és még a színésznők fürdőszobájába is bejáratos volt.⁸ Itt az elmondottakon túli valóság-magot azonban már nem lehetett találni; ez esetben teljesen elszabadult Krúdy fantáziája. Családunkban hírlapíró egyáltalán nem volt, legfeljebb a fentebb említett

⁶ Füst Milán: Teljes napló I-II. Fekete Sas. 1999. I. 31.

⁷ Magyarország: 1923. jan. 30. 1., 3-4.; Budapesti Hírlap: 1923. jan. 30. 1.; Pesti Hírlap, 1923. jan. 30. 2.; Az Újság, 1923. jan. 30. 2-3; Az Est, 1923. jan. 30. 3-4., jan. 31. 3. és febr. 2. 5.; Az Érdekes Újság, 1923. febr. 8. 21.;

⁸ Krúdy Gyula: Jockey Club. 1925. (In: Az utolsó gavallér. Regények. 1980. 289-290.)

nagybátyám esetével foglalkoztak más hírlapírók, Bécsben pedig egyáltalán
nem élt rokonunk.